

K PROBLÉMU PREKLADOVOSTI V ČESKO-SLOVENSKOM LITERÁRNOM KONTEXTE

František Koli

Ak téma vedeckej konferencie Slované jazyky a preklad je orientovaná na problémy, ktoré vznikajú pri prekladoch zo slovanských, respektíve do slovanských jazykov, tak v prípade môjho príspevku je takýmto problémom samotný fakt prekladu. Tento "posun" v problematike spôsobuje tá skutočnosť, že česko-slovenský kultúrny, politický, jazykový i literárny kontext má svoje špecifiká, ktoré preklad – ak sa tento pojem vôbec pripúšťa a nenahrádza takými výrazmi ako poslovenčovanie, počesťovanie, prepis a pod. – situujú do zvláštnej pozície: S. Šmatlák, jeden z popredných slovenských literárnych historikov a znalec vzťahov česko-slovenských, ju začiatkom šesťdesiatych rokov v súvislosti s úvahou o potenciálnom preklade *Máchovo Mája* do slovenčiny prirovnal k stavu či pocitu, keď preklad, respektíve prekladateľ "pácha na sebe samom akýsi chirurgický zákrok, ktorého mu vlastne netreba", t. j. musí sa vyrovnat' "s vedomím, že za originálny tovar, ktorý je v obehu, pokúša sa ponúknuť náhradku s tou istou vignetou" (Šmatlák 1962: 13).

Napriek tomuto konštatovaniu uvedený autor v tom istom článku hneď na jeho začiatku formuluje svoje presvedčenie, svoje "osobné stanovisko" k problematike vzájomného prekladania českej a slovenskej poézie, ktoré odôvodňuje takto: "Preto ak sme dnes zásadne za prekladanie, nedáva nám to právo pozerat' sa na toto prekladanie ako na jednoduchý akt subjektívnej vôle alebo vonkajšej spoločenskej objednávky a nezbavuje nás to povinnosti uvažovať o problematike tohto prekladania práve na pozadí objektívneho literárnohistorického kontextu" (*ibid.*, 9).

Toto za a proti – formulované tu tou istou osobou – má v otázke vzájomného prekladania z češtiny do slovenčiny už svoje vyše stopäťdesiatročné dejiny. K. Rosenbaum, reflektujúc v polovici osemdesiatych rokov krátku históriu edície *Česká knižnica* vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ, v tejto súvislosti okrem iného poznamenal, že príspevky v diskusii na túto tému "by vystačili na dobrý zväzok dokumentov", v ktorých sa odráža "nielen nedoriešenosť vzťahu českej a slovenskej literatúry, ale aj prejavy vôle pochopiť slovenskú kultúru, spoznať ju, osvojiť si ju" (Rosenbaum 1986: 1). Rozporuplnosť stanovísk a názorov

potvrďuje aj začiatok deväťdesiatych rokov, keď sa česko-slovenské literárne vzťahy vymanili spod ideologického tlaku socialistického štátu. Tak napríklad český slovakista Z. Eis v "Literárnom týždenníku" z roku 1990 v nadväznosti na svoje skoršie názory konštatuje, že český čitateľ rozumie bežnej spravodajskej a publicistickej slovenčine, pokiaľ sa do nej "nevplietajú pre neho «špecifické» slová. (...) No akonáhle ide o jazyk krásnej literatúry, potom je to iné, komplikovanejšie. A v týchto prípadoch je najmúdrejšie prekladať zo slovenčiny do češtiny, tak ako prekladáme aj z iných literatúr" (Eis 1990: 3).

Naproti tomu slovenský básnik a prekladateľ J. Štrasser, recenzujúci preklad českého básnika M. Holuba do slovenčiny, zhruba v tom istom čase zastáva iný názor: "Argumentáciu v prospech vzájomného prekladania českej a slovenskej literatúry však pokladám skôr za pragmatickú než za kultúrnu, ba myslím si, že v prípade prekladania z češtiny do slovenčiny výsledným efektom nie je kultúrny prospech, ale presne naopak – kultúrna strata" (Štrasser 1991: 135). Vzhľadom na neustále obnovované zrážky hlasov za vzájomné prekladanie i proti nemu možno len súhlasiť s J. Růžičkom, že táto, respektíve takáto diskusia, takáto výmena názorov je "bez konca": "Otázka, či prekladať alebo neprekladať naše národné literatúry, zostáva a zaiste ešte dlho zostane otvorená (ak sa ju podarí vôbec niekedy uzavrieť)" (Růžička 1989: 3).

S ohľadom na túto skutočnosť cieľom môjho príspevku nie je ani predlžovať, ani rozširovať túto diskusiu, ale skôr reflektovať to, čo sa už povedalo, čo v priebehu rokov na túto adresu odznelo, respektíve vysloviť sa k istým predpokladovým, východiskovým faktorom tejto diskusie, konkrétne k funkcii prekladu v čase, ako aj k "stabilite" originálu, t. j. k jeho "rezistencii" vo vzťahu k prekladovým "náhradkám". Hoci si nemyslím, že takýto prístup, také-to čo aj len letmé dejinné prezretie argumentácie v istých uzlových bodoch vzájomného česko-slovenského prekladania či neprekladania automaticky vyjaví "objektívnu" odpoveď, pokladám ho za najschodnejšiu cestu na posúdenie, respektíve pochopenie otázky prekladovosti v česko-slovenskom literárnom kontexte. Výhodou tohto prístupu je totiž to, že aspoň na chvíľku uvoľňuje veci zo zajatia aktuálneho dobového rámca a – usúvzťažňujúc ich diachronicky – obnažuje ich dynamiku, ich historickú premenlivosť.

J. Vilikovský, slovenský prekladateľ a teoretik prekladu, v úvode článku *O vývoji prekladu* upozorňuje na skutočnosť, že pri "synchronickom pohľade, a najmä pri sústreďení sa na bez-

prostredné požiadavky praxe, si často ani neuvedomujeme, do akej miery sa menia názory na samotné poslanie prekladu” (Vilikovský 1985: 1). Bez toho, aby autor mal na mysli česko-slovenský prekladový kontext, z hľadiska vývoja názorov na preklad uvádza aj také prípady, keď “poslaním cieľového textu nie je sprostredkovať poznanie originálu, pretože predpokladaný adresát pôvodinu pozná a zaujíma ho skôr nový, individuálny prístup k dielu, výstavba mostu medzi estetickými východiskami pôvodného autora a súčasným cítením. To je prípad gréckych prekladov v antickom Ríme na prelome letopočtov (kde bola gréčtina univerzálnym jazykom vzdelancov), alebo aj prekladov z antických jazykov v klasicistickom Anglicku 18. stor.” (*ibid.*).

Hoci Vilikovským uvedený prípad či prípady takpovediac samoúčelného prekladu (“samoúčelného” z istého aspektu, totiž práve z aspektu čitateľovho poznania východiskového a cieľového jazyka) nemožno mechanicky stotožňovať so situáciou v česko-slovenskom prekladovom kontexte, takáto “internacionalizácia” problematiky má jednu výhodu – naznačuje, že problém prekladovosti v česko-slovenskom literárnom kontexte nemusí byť nevyhnutne symptómom prekladateľskej kocúrkovčiny, čo však neznamená, že niekedy ním nie je, respektíve nemôže byť. Ináč povedané, téza, že “jazykový bilingvismus sám osebe neanuluje vnútornú potrebu prekladateľského činu” (Ďurišin 1975: 333), ktorú – tentoraz práve s ohľadom na česko-slovenský literárny kontext – teoreticky formuluje D. Ďurišin, nemusí byť nezmyselná, hoci z istého aspektu jej zmysel chýba.

Ešte problematickejšie sa javí vzájomné prekladanie z češtiny do slovenčiny a naopak – a to ako akékoľvek iné prekladanie – z hľadiska druhého predpokladového faktora, totiž spomínanej “stability”, “rezistencie” originálu v čase, ktorá je evidentne znakom jeho *pôvodnosti*, jeho *prirodzenosti* a *bezprostrednosti*. Na rozdiel od originálu preklad svojou *odvodenosťou*, svojou *sekundárnosťou* a *sprostredkovanosťou* vždy asociuje – už viac či menej – *neprirodzenosť*, ba v krajných prípadoch, akým je dozaista prekladanie z takých blízkych jazykov, akými sú slovenčina a čeština, až – dalo by sa povedať – *zvrátenosť*. Ved’ zrejme práve preto R. Bacon tak vehementne zdôvodňuje potrebu štúdia jazykov a čítania autorov v origináli, lebo “víno je čistejšie a zdravšie a výtečnejšie, pokiaľ je chované v pôvodnej nádobe než keď sa prelieva z nádoby do nádoby”. Z toho potom Baconovi vyplýva záver ohľadom textov filozofických, čo zaiste ešte vo väčšej miere platí pre texty

umelecké: “Nikdy totiž nebylo možno hodnoty filosofických textů pochopit ve vlastním výraze i podobě ani co do půvabu, který je jazyku vlastní, jestliže nebyly studovány v oněch jazycích, v nichž byly původně myšleny a sepsány” (*Překlad* 1970: 200).

Umyselne som uviedol tento citát, aby som ho vzápätí mohol konfrontovať s názorom M. Foucaulta, vysloveným v prednáške *ád diskursu*: “J. Hyppolite vynaložil své úsilí především na to, aby onen veliký, poněkud fantomatický Hegelův stín, který zde od počátku 19. století bloudil a s nímž se tajuplně zápasilo, dostal obrysy. Stalo se tak Hyppolitovým překladem Hegelovy *Fenomenologie ducha*; a že je Hegel v tomto francouzském překladu skutečně přítomen, dokazuje skutečnost, že ho konzultují sami Němci, pro něž se tak, alespoň na chvíli, stává cestou k pochopení jeho německé podoby” (Foucault 1994: 35).

Prirodzene, tým nechcem prevrátiť veci “z nohy na hlavu”, chcem len upozorniť na skutočnosť, že oná “prirodzenosť”, “pôvodnosť”, “bezprostrednosť” originálu/originálov nevyplýva vždy len z akejsi *čistej fakticity*, ale že sa za ňou – aspoň podľa môjho názoru – do určitej miery skrýva aj istá premisa, aj istý – ak tak chceme – *predsudok*. Touto premisou či predsudkom je zrejme onen prelud pôvodnosti/bezprostrednosti, ktorý v iných súvislostiach tak nemilosrdne obnažuje J. Derrida: “Bezprostřední je odvozené. Všechno počíná zprostředkováním, což právě je pro rozum nepochopitelné” (Petříček 1992: 368). Hádám sa nemýlim, keď poviem, že toto, alebo aj toto je tým momentom, ktorý nás vo vzťahu originál – preklad vedie k istej “zaslepenosti”, robí nás v istom slova zmysle “hluchými” i “slepými”, takže v našom predpoklade sa vždy jednoznačne prikláňame na stranu originálu, na stranu pôvodného, ako to postuluje R. Bacon.

Pritom – a to naozaj aspoň na onú foucaultovskú chvíľku – v skutočnosti môže platiť aj opačná relácia, t. j. preklad sa môže stať lepším, ba i najlepším “médiom” pre originál. Hoci autori pri posudzovaní tejto zmeny, tohto hodnotového “posunu” nemusia byť ani najkvalifikovanejší, ani najkompetentnejší, zaiste pôsobia najvieryhodnejšie, lebo sami sú tvorcami pôvodiny, autormi originálov. Tak napríklad J. W. Goethe sa v rozhovore s J. P. Eckermannom v roku 1830 zmieňuje okrem iného aj o francúzskom preklade svojho *Fausta*: “Die erwähnte Übersetzung von Gérard, obgleich größtenteils in Prosa, lobte Goethe als sehr gelungen. «Im Deutschen, sagte er, mag ich den *Faust* nicht mehr lesen; aber in dieser französischen Übersetzung wirkt alles wieder

durchaus frisch, neu und geistreich.» (Eckermann 1948: 305). Alebo – vzhľadom na kontext tejto konferencie – slovenský básnik J. Smrek hodnotí preklad jednej zo svojich básní do maďarčiny takto: “Ak si neskôr cudzí prekladatelia niečo z mojich veršov vybrali, zahryzli sa najčastejšie do tejto balady čerešňových kvetov [Smrek tu má na mysli rovnomennú báseň Balada čerešňových kvetov z básnickej zbierky Božské uzly, F. K.]. A dávali si záležať na tom, aby aj v preklade mala svoju hudobnosť. Istý maďarský preklad – uznával som, prevýšil v tom ohľade môj originál” (Smrek 1968: 256).

Dokonca – a to sa pohybujeme už vyslovene v polohe potenciality, nie reality – jeden zo súčasných prekladateľov (L'. Feldek), ktorý objasňuje napätie medzi bežnou rečou, bežným jazykom (tzv. jazykovým “normálom”) a esteticky orientovaným básnickým jazykom, sa domnieva, že v modernej poézii takýto “estetický posun” medzi obidvoma “jazykmi” nie je často viditeľný ani pre vlastného, domáceho príjemcu: “Napokon – na to, aby bol estetický posun neviditeľný, netreba byť ani cudzincom. Kol'ko ráz sa stane, že je moderné estetično neviditeľné i pre svojho domáceho – často i veľmi erudovaného – vnímateľa, ktorý by vlastne tiež potreboval v takej chvíli pomoc prekladateľa” (Feldek 1977: 138). To znamená, že v tomto fiktívnom prípade by už nešlo o “tradičný” vnútrojazykový či vnútro-literárny preklad (intra lingválny preklad), ktorý na ceste k čitateľovi odstraňuje prekážky diachronického charakteru, ale – paradoxne – o preklad z toho istého jazyka do toho istého jazyka v tom istom časovom momente.

S ohľadom na práve citovaného autora, ktorý sa na tom istom mieste domnieva, že “vnímať tento posun [Feldek má na mysli už spomínaný “estetický posun” medzi bežným jazykom a jazykom básnickým, F. K.] je pre cudzinca mnoho ráz nemožné” (*ibid.*), sa náš výklad dostal vlastne na opačnú stranu, na opačný breh: ak R. Bacon odporúča učiť sa jazyky, lebo texty treba študovať či konzumovať “v oných jazycích, v nichž byly původně myšleny a sepsány”, tak medzitým sa akoby ukázalo, že čitateľ dokáže text *skutočne* čítať, *skutočne* vychutnávať len vo svojom pôvodnom jazyku, vo svojej materskej reči. Tento dôvod sa prirodzene objavil a musel objaviť aj v úvahách o vzájomnom česko-slovenskom prekladaní: “Byly hlasy pro i proti překládání, v brožuře *Slováci* česky Rosenbaum vyslovil dva důvody, které ho k tomu vedly. Prvním bylo to, že literatura se vždy nejintenzivněji přijímá v rodném jazyce (i když onen druhý jazyk, z něhož se překládá, je

zcela srozumiteľný širokému publiku) (...)” (Forst 1986: 3). A tak – ako vidíme – z toho istého východiska, z toho istého predpokladu, totiž predpokladu o pôvodnosti, prirodzenosti a bezprostrednosti sa dostávame v tej istej veci – vo veci obojstranného česko-slovenského prekladania či neprekladania – k vzájomne sa popierajúcim a vylučujúcim záverom: *neprekladať i prekladať*.

Napriek tomu uvedené konštatovanie nie je až také prekvapujúce. Tak ako každá akcia má svoju reakciu, tak pôvodnosť na jednej strane nemohla vyvolať nič iné ako pôvodnosť na druhej strane: proti pôvodnosti a prirodzenosti jazyka/jazykov, v ktorom/ktorých texty “byly pôvodně myšleny a sepsány”, sa postavila pôvodnosť a prirodzenosť toho jazyka, v ktorom myslí a cíti recipient – totiž jeho *materinský jazyk*. Z hľadiska diskusií o česko-slovenskom prekladaní či neprekladaní vstúpila tak do “hry” (do výmeny názorov) tá istá karta, tá istá minca – len z opačnej strany. Nech sú totiž čeština a slovenčina už akokoľvek blízke jazyky, nie sú to jazyky totožné, čo najlepšie vyjavuje práve kategória “pôvodného”, “prirodzeného” jazyka, jazyka materinského. Zdá sa, že túto argumentáciu – s odkazom na Mukařovského teoretické východiská – najkomplexnejšie a v teoreticky najčistejšej podobe rozvinul Z. Eis: “Pro uživatele, kteří neznají jazyk literárního díla, nebo jej znají částečně, neúplně, nebo pro ty, kteří sice tento «jazyk znají, ale nikoli jako mateřštinu», je literární dílo přístupno jen nedokonale, neúplně, neboť tito uživatelé «nevládnou totiž celým bohatstvím asociací spojujících slova i formy daného jazyka navzájem i se skutečností.»” (Eis 1967: 517).

Ako vidieť, autor tu naznačuje jemný, ale zato podstatný rozdiel na osi myslieť → cítiť v jazyku, porozumieť dielu → prežívať ho, tušiť (= nejasne cítiť) umelecké hodnoty → precítiť ich a pod. Zhruba v tomto zmysle vyznievajú potom aj vyjadrenia jednotlivých prekladateľov – a to tak zo slovenskej, ako aj z českej strany. Treba však podotknúť, že ich výroky sa “pojmovovo” nemusia prekryvať, ba niekedy sa môžu smerom k naznačenému graduálnemu “posunu” používať až vyslovene inverzne. Tak napríklad J. Kostra už ako študent “pocítil” podmaňujúcu silu modernej českej poézie, moderných českých básní (Šmatlák 1962: 10), no “až pri prekladaní do rodnej reči obsiahol som ich – ako sa mi videlo – bezo zvyšku” (Zambor 1983: 45), J. Zambor z vlastnej skúsenosti potvrdzuje, že českú poéziu, ktorá ho mimoriadne zaujala, “začal prekladať pre seba, aby (...) ju pocítil a spoznal čo najplnšie” (*ibid.*), česká prekladateľka J. Kintnerová ako jeden z troch

dôvodov, prečo sa odvážila prekladať Hviezdoslavovu *Hájniovu ženu*, uvádza, že “hájnička” bola jej “veľkou literárnou láskou už ako školské čítanie, keď som ju milovala bohvie prečo, pretože som jej vlastne vôbec nerozumela” (Kintnerová 1960: 318) a pod.

Takto “vyostrený” či zabsolutizovaný atribút pôvodnosti vo intenciách recepcie umeleckého diela vo svojom rodnom jazyku, vo svojej materinskej reči možno, prirodzene, rozlične atakovať – napríklad odkazom na existenciu tzv. dvojdomých i viacdomých autorov, t. j. autorov, ktorí sa literárne realizujú v dvoch alebo vo viacerých kontextoch, dvoch alebo vo viacerých jazykoch. Veď ak ten istý autor “plnohodnotne” píše v dvoch alebo troch jazykoch, hádam aj čitateľ dokáže “plnohodnotne” recipovať umelecké dielo/diela vo viacerých jazykoch. Zhodou okolností prave Z. Eis v závere toho istého článku, v úvode ktorého sa prihovára za prekladanie zo slovenčiny do češtiny, uvažuje o tom, “čo to znamená – písať oboma jazykmi”, spomína “dvojazyčnosť niektorých spisovateľov” (Eis 1990: 3). Z hľadiska nášho uvažovania ide už len o to, či to isté dvojazyčne realizované dielo je tým istým dielom, či ten istý umelecký komunikát sa v dvoch osobitných kontextoch dá chápať ako zhodný v sebe samom.

Tak napríklad v česko-slovenskom literárnom kontexte prípadom takéhoto dvojdomého autora – aj keď nepísal dvoma jazykmi – je tvorba J. Kollára. Už tá skutočnosť, že sa v súvislosti s Kollárom hovorí o dvojdomosti (Ďurišin 1975: 334), že sa začleňuje do slovenského i českého literárneho kontextu, svedčí o jeho *rozloženej* totožnosti. Hoci J. Kollár ako autor túto dvojdomosť nezamýšľal, faktom je – ako to na základe literárnohistorických výskumov konštatuje D. Ďurišin –, že v prípade recepcie Kollárovej tvorby máme do činenia s “odlišnou funkciou diela (...) J. Kollára v slovenskej a českej literatúre” (*ibid.*). To znamená, že zdanlivo to isté dielo v tej istej materiálnej podobe nie je tým istým dielom.

Takto *rozloženú* totožnosť možno doložiť aj iným prípadom. I. Brežná, jedna z emigrantiek, ktorá po neblahých politických udalostiach v Československu roku 1968 spolu s rodičmi opustila Slovensko, si v novom prostredí (Švajčiarsko) osvojila nemčinu ako druhý jazyk do tej miery, že sa jej stala autorským nástrojom, autorským inštrumentom, ktorý v protiklade k *materinskej reči* (Muttersprache) označila ako *otcovskú reč, otcovský jazyk* (Vatersprache) (Žilka 1993: 153). S odstupom času – na začiatku deväťdesiatych rokov – sa autorka v jednej z bratislavských rozhlasových relácií v súvislosti s obidvoma jazykmi vyjadřila v tom

zmysle, že už pri predstave prekladu jedného jej diela z nemčiny ako “otcovského” jazyka do slovenčiny ako “materinského” jazyka, jazyka s hlbokou citovou väzbou jej – obrazne povedané – naskakuje husia koža. Ak tomu veríme, opäť by to znamenalo, že to isté dielo – na rozdiel od J. Kollára tentoraz dokonca vo vedomí samotnej autorky ako jeho tvorkyne v “otcovskej” reči a potenciálnej recipientky v “materinskej” reči – by nebolo tým istým, respektíve nemuselo by byť nevyhnutne tým istým dielom.

Vzhľadom na uvedenú skutočnosť dalo by sa teda povedať, že tak ako pôvodnosť v derridovskom slova zmysle – aj keď je to pre rozum nepochopiteľné – nemá svoj *počiatok*, tak preklad nemá svoj – *koniec*. Nemá svoj koniec preto, lebo svojim “dialogickým” charakterom predstavuje akýsi model ľudskej existencie, existencie “vôbec”: “Překládat znamená sloužit dvěma pánům. Tedy to nikdo nedovede. Tedy je to, jako všechno, co z teoretického hlediska nikdo nedovede, prakticky úkolem každého. Každý musí překládat a každý překládá” (*Překlad* 1970: 367). Z takéhoto širokého pohľadu je potom otázka prekladania z češtiny do slovenčiny len nepatrným ohnivkom v nekonečnej reťazi. Odpoveď na to, či prekladať, alebo neprekladať, tu závisí od toho, ktorú pôvodnosť máme primárne na mysli, ktorú pôvodnosť akcentujeme: tú “východiskovú” pôvodnosť, pôvodnosť originálu (= neprekladať), alebo “konečnú”, “ciel'ovú” pôvodnosť, pôvodnosť materinského jazyka recipienta (= prekladať). Preto diskusia o probléme prekladovosti v česko-slovenskom literárnom kontexte je skutočne “bez konca”. A to nie azda v tom zmysle, že ešte nepoznáme “správne” riešenie, “správnu” odpoveď. Ona je bez konca vo svojej najvnútornejšej podstate. Je bez konca tak, ako pôvodnosť nemá svoj počiatok a preklad svoj koniec.

To, čo sa javí ako teoreticky nemožné, je však – ako poznamenáva pred chvíľou citovaný F. Rosenzweig – našim “praktickým úkolem”, prakticky sa rieši, a to už takým či onakým spôsobom. S ohľadom na túto inštanciu, *inštanciu praxe* možno povedať, že vzájomné česko-slovenské prekladanie napriek mnohým problémovým miestam a nevyriešeným/nevyriešiteľným otázkam je už “uložené” v čase, má svoju minulosť, svoje tradície. Preto popri čítaní českých a slovenských originálov bez prekladu sa vzájomné česko-slovenské prekladanie “rozpína” aj svojou vlastnou (= vnútornou) imanentnou energiou. Tak napríklad Š. Vlašín v súvislosti s výberom poézie pri príležitosti 40. výročia Slovenského národného povstania poznamenáva, že sa tu ponúkali “dvě možnosti:

ponechat slovenské básně v původním znění – nebo je zařadit přeložené. Zvolil jsem druhou alternativu. Vím, že se hodně diskutuje o vhodnosti překládání slovenské literární tvorby. životní praxe však rozhodla pro vzájemné překlady” (“Nové knihy” 1984: 1).

Paralelne s tým – a to v protiklade k onej “kultúrnej strate”, ktorú pripomína J. Štrasser – na misky váh vzájomného prekladania či neprekladania z hľadiska literárnej praxe treba položiť aj prekladové zisky, ktoré napriek všetkým výhradám proti prekladaniu celkom negovať nemožno. Podľa J. Zambora sa dokonca “spory o tom, či českú poéziu prekladať alebo nie, (...) rozriešili hodnotnými prekladateľskými činmi, ktoré vyšli z rúk popredných slovenských básnikov a ktoré signalizujú, že okrem kultúrno-politických a iných príčin vznik prekladu motivuje aj potreba slovenského básnika takýmto spôsobom konkretizovať svoj vzťah k českému autorovi, respektíve sa s ním takto vyrovnáť” (Zambor 1982: 23). Hoci kritériá praxe podliehajú dobovým výkyvom a “večné” hodnoty sa často vyjavia ako hodnoty časové i časné (dočasné), aj tak treba evidovať, že z hľadiska historickej perspektívy prekladovosť v česko-slovenskom literárnom kontexte má celkove vzostupnú tendenciu.

V doterajších poznámkach na okraj česko-slovenskej diskusie o vzájomnom prekladaní či neprekladaní išlo primárne o to, ako sa v súvislosti s onými predpokladovými faktormi diskusie – premenami prekladu v čase a “stabilitou” originálu v čase – z toho istého východiska, z tej istej predstavy o pôvodnosti, prirodzenosti a bezprostrednosti generovali dva protikladné názory: záver neprekladať i záver prekladať. Ďalej ide o to, ako v historickom priereze toto rozporuplné stanovisko, tieto protikladné pozície plnili v podstate jednu a tú istú funkciu: zatiaľ čo odmietanie prekladu, jeho popieranie vyvolávalo, respektíve malo vyvolávať predstavu *jednoty československého literárneho kontextu* (preklad by totiž “uměle přivozoval falešný názor, jako by tu šlo o literatury dvě, když se z nich překládá, ačkoliv jest jen literatura jedna” (Eis 1964: 266), tak forsírovanie prekladu, jeho akceptovanie umeleckou kritikou i inštitucionálnou “základňou” sa zas amalgamovala s dobovo aktuálnym bojom “*za ďalšie zblíženie a tvorivú spoluprácu slovenskej a českej literatúry*”. To znamená, že proti “východiskovej” jednote na jednej strane, ktorá preklad atakovala a negovala, stála na strane druhej jednota “*ciel'ová*”, ktorej preklad slúžil ako jeden z nástrojov zblížovania/zjednocovania Čechov a Slovákov, českej a slovenskej literatúry.

Presne tak, ako si to vyžaduje logika vzťahu medzi pôvodnosťou a odvodenosťou, bezprostrednosťou a sprostredkovanosťou, originálom a prekladom, počiatkom (východiskom) a koncom (cieľom). Analýza tohto komplexu by bola už však námetom pre ďalší príspevok.

LITERATÚRA

- Ďurišin, D.
1975 *Medziliterárne aspekty výskumu českej a slovenskej biliterárnosti*, "Česká literatura" 1975: IV(23): 329-340.
- Eckermann, J. P.
1948 *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens*, F. A. Brockhaus, Leipzig 1948: 866.
- Eis, Z.
1964 *K otázce překladu ze slovenštiny do češtiny v meziválečném období*, "Slovenská literatúra" 1964: III(11): 262-270.
1967 *K dvojímu pojetí národní specifčnosti české a slovenské literatury ve třicátých letech*, "Slovenská literatúra" 1967: V(14): 517-534.
1990 *Literárne miniatúry*, "Literárny týždenník" 1990: XIV(3): 3.
- Feldek, L'.
1977 *Z reči do reči*, Slovenský spisovateľ, Bratislava 1977.
- Forst, V.
1986 *Československý literární kontext. Karol Rosenbaum*, "Nové knihy", 1986: XXIII: 3.
- Foucault, M.
1994 *Diskurs, autor, genealogie. Tři studie*, Nakladatelství Svoboda, Praha 1994.

- Kintnerová, J.
1960 *Ako som prekladala Hájnikovu ženu*, "Slovenské pohľady" 1960: IV(76): 318-323.
- "Nové knihy"
1984 "Nové knihy" 1984: XXX-XXXI: 1.
- Petříček, M.
1992 *Jacques Derrida a poststrukturalismus*, "Slovenská literatúra" 1992: V(39): 364-371.
- Překlad*
1970 *Překlad literárního díla. Sborník současných zahraničních studií*, zost: J. Čermák, B. Ilek, A. Skoumal, Odeon, Praha 1970.
- Rosenbaum, K.
1986 *Svorník literatúr. Nedel'a*, "Príloha Nového slova" 1986: XXXVII(5): 1.
- Růžička, J.
1989 *Po česky alebo po slovensky?*, "Literárny týždenník" 1989: XLII(2): 3.
- Smrek, J.
1968 *Poézia moja láska. Spomienok kniha prvá 1920-1930*, Slovenský spisovateľ, Bratislava 1968.
- Šmatlák, S.
1962 *Nová kvalita vzťahov. K problematike vzájomného prekladania českej a slovenskej poézie*, "Slovenské pohľady" 1962: III(78): 9-17.
- Štrasser, J.
1991 *Sněhurka je negr!*, "Slovenské pohľady" 1991: I(107): 135-137.
- Vilikovský, J.
1985 *O vývoji prekladu*, "Príloha Nového slova" 1985: (4): 1, 3.

- Zambor, J.
1982 *K problému pôvodnej a prekladovej poézie*, "Romboid" 1982: V(16): 21-24.
- 1983 *Od prepisu k esteticky plnohodnotnému umeleckému prekladu*, "Romboid" 1983: VII(17): 45-48.
- Žilka, T.
1993 *Homo cosmopolitanus v slovenskej literatúre*, in: *O interpretácii umeleckého textu*, "Zborník prác ÚJLK FHV VŠPg v Nitre", zost: J. Kopál, I. Sulík, Vys. škola pedagogická, Nitra 1993: XV: 149-161.

РЕЗЮМЕ

В чешско-словацком литературном контексте переводческая работа обретает специфический характер, обусловленный как близостью исходного и целевого языка перевода, так и культурными и политическими концепциями, „программирующими” отношения между чехами и словаками. В статье анализируются различные точки зрения на данную проблематику и их практическое воплощение в переводах на протяжении более 150-ти летнего развития чешско-словацкой переводческой работы.

Оказывается, что противоположные взгляды в дискуссии „переводить или не переводить” исходят из одного и того же предположения, т. е. из принципа подлинности, естественности и непосредственности. Если заключение „не переводить” исходит из того, что художественные произведения надо принимать в языке/языках, в котором/которых они „были первоначально задуманы и написаны” (Р. Бэкон), то заключение „переводить” подчёркивает, что полноценное чтение/переживание художественного произведения достигается только в „естественном” (материнском) языке реципиента.